

STOLPERSTEINE

Struikelen over zwarte bladzijden

Eerste herdenkingsstenen voor omgebrachte Joden liggen stevig tussen de Zwolse klinkers.

door **Sander Wageman**

ZWOLLE – De eerste elf Stolpersteine in Zwolle liggen er. Een kleine 450 zullen er nog volgen. Al duurt het nog dertig jaar. Op de Melkmarkt stopt zondag even na 17.00 uur een busje met Duitse kentekenplaten voor de deur van nummer 43. Het is kunstenaar Gunter Demnig die routineus de zijdeur van zijn voertuig open schuift, een paar emmers met zand op de Zwolse keien parkeert en door de knieën gaat om een zogeheten struikelsteen in de Zwolse grond te graven. De aanwezigheid van enkele fotografen wekt de interesse van omstanders. Ook twee bewoners, studenten, van het pand komen even poolshoogte nemen. Ze worden door de aanwezige bestuursleden van de stichting Zwolse Stolpersteine op de hoogte gebracht. „Gedenksteden voor de Joodse bewoners van deze woning die de Tweede Wereldoorlog niet overleefden.” In het geval van Melkmarkt 43 gaat het om Levie Israëls en zijn vrouw Louise Israëls-de Jong. Naast hen op nummer 43a woonden haar ouders: Louis de Jong en Sophia de Jong-Wolff. Allen werden vermoord in concentratiekampen. De kinderen bleven alleen achter. Een van hen

is vandaag (maandag) aanwezig bij de officiële onthulling van beide Stolpersteine. Sietske Riphagen, een van de studentes die nu in het huis woont, vindt het zeer bijzonder dat uitgerend haar huis zo'n beladen geschiedenis kent. „De oorlog komt wel heel dichtbij als je weet wie er gewoond heeft en wat er gebeurd is. Het geeft het huis een verhaal”, vind ze. Haar huisgenote was net bezig om de geschiedenis van het huis te achterhalen. En die interesse, daar is het de stichting Zwolse Stolpersteine om te doen. Voorzitter Jaap Hagedoorn: „Als je in de geschiedenisboeken leest dat er zes miljoen mensen zijn vermoord in concentratiekampen tijdens de Tweede Wereldoorlog is dat een statistiek. Het verhaal van een enkel persoon brengt de gruwelijke geschiedenis tot leven. En die moord moet je dan met zes miljoen vermenigvuldigen.” De volgende lading Stolpersteine is al bijna besteld. Bewoners van de Venestraat hebben geld ingezameld om de donkere geschiedenis van hun straat een vaste plek in het straatbeeld te geven.

Locaties Stolpersteine Zwolle

STRUIKELSTENEN

- Kunstenaar en ondernemer Gunter Demnig (1947, Berlijn) begon in 1994 met zijn project Stolpersteine, oftewel struikelstenen.
- Stolpersteine zijn plaatjes van tien bij tien centimeter. Demnig: „Ik heb ze zo genoemd omdat je erover struikelt met je hoofd en je hart. Bovendien moet je buigen om de tekst te kunnen lezen.” Op de stenen staan de namen van de veelal Joodse slachtoffers, hun geboortedatum, de deportatie- en overlijdensdatum en de naam van het concentratiekamp waar de slachtoffers zijn omgebracht.
- Inmiddels heeft hij er bijna 50.000 voor woningen over heel Europa gelegd. Een groot deel heeft hij persoonlijk aangebracht.
- In 1996 plaatste hij de eerste Stolpersteine in zijn woonplaats Berlijn. In 2000 ging het project officieel van start.
- Vanmiddag is de officiële onthulling van de Zwolse Stolpersteine. Daarbij is een deel van de nabestaanden van de personen voor wie de Stolpersteine zijn bedoeld ook aanwezig.
- Demnig ontving verschillende prijzen voor zijn actie, waaronder de hoge onderscheiding de 'Verdienstorden der Bundesrepublik Deutschland'.
- Zwolle is de 62ste gemeente in Nederland waar de 'struikelstenen' worden geplaatst.

■ Kunstenaar Gunter Demnig legde zondagmiddag de eerste elf Stolpersteine in Zwolle. Met de zogenoemde struikelstenen herdenkt de stad haar Joodse inwoners die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn omgebracht. foto Frans Paalman

Voor Gunter Demnig is elk verhaal bijzonder

door **Sander Wageman**

ZWOLLE – Het was zondag een druk dagje voor de Duitse kunstenaar Gunter Demnig. Eerst stenen leggen in Zutphen, toen in Raalte en aan het einde van de middag moest hij ook in Zwolle nog aan het werk. Zo veel omgebrachte mensen, daar is niet tegenop te werken. „Een miljoen stenen zullen we nooit halen. Dit werk zal altijd symbolisch blijven”, zegt Demnig

als hij aan het einde van de werkdag in de Belgische Keizer eindelijk van een koud witbiertje kan genieten. Toch komt de gelauwerde kunstenaar met inmiddels zo'n 44.000 stenen aardig in de buurt. Uitpuffend van een inspannende dag komen de verhalen op tafel. Van struikelstenen die hij legde in Frankrijk, waar er nog altijd maar mondjesmaat over de oorlog wordt gesproken. En over een plaats in Noorwegen, waar door

het leggen van zijn Stolpersteine een familie voor het eerst sinds de oorlog weer herenigd werd. „Vijf verschillende gezinnen, woonden op drie verschillende delen van de wereld. Ze hadden elkaar nooit meer gezien, sinds ze door de oorlog elkaar uit het oog raakten. Dat was een heel bijzonder moment”, herinnert Demnig zich nog goed. De Duitse kunstenaar legt praktisch alle stenen die hij in opdracht van nabestaanden of histo-

risch betrokken burgers maakt zelf in de grond. Het brengt hem op veel plekken in Europa en laat hem kennis maken met de treurige familiegeschiedenis van veel nabestaanden. In Zwolle was hij voor het eerst. „Het belangrijkste is dat mensen zich bewust worden van het verhaal van die enkele plaatsgenoot. Dat ze begrijpen dat het burens of klasgenootjes waren. Die persoonlijke verhalen maken meer indruk dan een statistiek in een geschiedenisboek.”

“Het verhaal van een enkel persoon brengt gruwelijke geschiedenis tot leven

Jaap Hagedoorn